

Sportuojančių ir nesportuojančių aukštesniųjų klasių mokinių agresija

Rolandas Jančiauskas

Klaipėdos universitetas, Sveikatos mokslų fakultetas, Kūno kultūros katedra, Herkaus Manto g. 84, 92294 Klaipėda, rolandas.janciauskas@ku.lt

Anotacija. Straipsnyje aptariama paauglių agresyvumo mokykloje bei už jos ribų problema, analizuojama sportuojančių ir nesportuojančių aukštesniųjų klasių mokinių agresija. Tyrimo tikslas – ištirti sportuojančių ir nesportuojančių aukštesniųjų klasių mokinių agresiją. *Uždaviniai:* 1. Nustatyti sportuojančių ir nesportuojančių aukštesniųjų klasių mokinių agresiją. 2. Palyginti ir išanalizuoti sportuojančių bei nesportuojančių aukštesniųjų klasių mokinių agresiją. *Hipotezė:* tarp sportuojančių aukštesniųjų klasių mokinių agresija pasireiškia dažniau nei tarp nesportuojančių mokinių. *Tyrimo metodai:* teoriniai (mokslinės literatūros analizė), empiriniai (apklausa raštu naudojantis ASEBA klausimynu) ir statistinė duomenų analizė. Mūsų išsikelta hipotezė pasitvirtino tik iš dalies, kadangi dažniau agresyviu elgesiu pasižymėjo nesportuojantys aukštesniųjų klasių mokiniai.

Esminiai žodžiai: *agresija, sportuojantys ir nesportuojantys aukštesniųjų klasių mokiniai.*

Įvadas

Pastaraisiais metais paauglių pyktis ir agresija tapo viena pagrindinių šiuolaikinės visuomenės problemų, atsidūrusių įvairių institucijų dėmesio centre (Šniras, 2016), o mokykla ir sportinė veikla dažniausiai yra socialinė aplinka, kurioje pasireiškia agresyvus mokinių elgesys (Fives, Kong, Fuller ir Diguseppe, 2011). Agresyvus mokinių elgesys prieš bendraamžius yra realiai mokykloje egzistuojantis reiškinys, atspindintis šiuolaikinėje visuomenėje vykstančius procesus ir jų pasekmes jaunimui, tarpusavio ir bendravimo su pasauliu vertybinius prioritetus (Pruskus ir Tuzienė, 2011). Tačiau negatyvūs socialiniai reiškiniai – agresyvumas ir konfliktai – mokykloje yra neišvengiami, todėl, pasak

A. Palujanskienės ir J. V. Uzdilos (2004), pedagoginės strategijos esmė – užkirsti kelią plintančiai agresijai, mokyti vaikus konstruktyviai spręsti kilusius konfliktus. V. Pruskaus ir G. Tuzienės (2012) atliktų tyrimų duomenimis, didžiausią įtaką smurtauojančios asmenybės formavimuisi turi šeima (59,0 proc.), pagrindinės mokyklos mokytojai ir draugai (37,0 proc.). R. Malinauskienės (2011) teigimu, vaikai mokykloje ar jos aplinkoje nėra saugūs, kadangi patiria įvairaus pobūdžio prievartą iš kitų mokinių ar net iš mokytojų. G. Tenenbaumas, E. Eldaras, W. D. Brettschneideris, H. P. Brandl-Bredenbeckas ir J. Hofmannas (2008) nurodo, kad nuo 25,0 iki 60,0 proc. paauglių mokykloje yra patyrę smurtą. L. Bukšnytės ir A. Kitrio (2008) tyrimų duomenimis, 22,6 proc. vaikinių ir 16,1 proc. merginų mokykloje nuolat patiria smurtą, o agresyvus elgesys mokykloje būdingas tiek berniukams, tiek ir mergaitėms (Shaikh, Viveki ir Halappanavar, 2014).

N. Bražienės ir D. Mockienės (2008) nuomone, jau ikimokyklinio amžiaus vaikus būtina mokyti kontroliuoti savo agresyvumą, kadangi, pasak I. Kaffemanienės ir V. Teireikienės (2003), neadekvačiomis elgesio reakcijomis pasižymi 12,0 proc., emociniais sunkumais – 36,0 proc. ir agresyvumu – 8,0 proc. ikimokyklinio amžiaus vaikų, o toks vaikų elgesys gali būti nulemtas netinkamo tėvų ir vaikų bendravimo šeimoje. J. Biliūnienė ir L. Miltelienė (2013) teigia, kad socialiai priimtinas tėvų auklėjimo stilius teigiamai veikia vaikų savireguliaciją ir prosocialų elgesį, tačiau vaikų, turinčių elgesio sunkumų, tėvai yra linkę labai griežtai auklėti savo vaikus ir taikyti fizinės bausmės, taip tik dar labiau paskatindami jų agresyvų elgesį (Juozulynas, Jurgelėnas, Narkauskaitė ir Venalis, 2012). C. J. Fivesas, G. Kong, J. R. Fulleris ir R. A. Digiuseppe (2011) nurodo, kad vaikų pykčio ir agresijos priežastis gali būti ir neigiama emocinė aplinka bei anksčiau patirtas fizinis, emocinis smurtas. Pasak R. Juškuvienės, A. Luneckienės, L. Palačionienės, B. Petrilionienės ir S. Striungos (2008), vaikų agresijos negalima neigti, drausti ar pašalinti iš kasdienio gyvenimo, tačiau galima sėkmingai keisti jų elgesį pasitelkiant tinkamus ugdymo metodus. L. Zajančkauskaitė-Staskevičienė ir A. Milerytė (2010) nurodo, kad būtent sportas kaip socialinė aplinka suteikia galimybę bendraamžių sąveikai, sudaro sąlygas socialinio palaikymo ir savigarbos augimui bei sėkmingos socializacijos metu įgyjamai socialinei kompetencijai ugdytis (Vyšniauskytė-Rimkienė, 2007). Tačiau aktyvios sportinės veiklos metu neretai susiduriama ir su agresija, kuri sportinėje veikloje pasireiškia kaip reakcija į oponento nesąžiningus veiksmus ar bandymą įbauginti priešininką (Kerr ir Males, 2011). J. Calloway (2013) nurodo, kad jaunųjų sportininkų agresiją dažnai didina ir perdėti tėvų bei trenerių laimėjimų ir pergalių lūkesčiai, tačiau, pasak A. Dumčienės, S. Sipavičienės, R. Malinausko, Š. Klizo ir R. Ramanauskienės (2009), aktyvi fizinė veikla nenulemia paauglių aukštesnio fizinės agresijos lygio, kadangi sportuojančių ir nesportuojančių paauglių fizinės agresijos lygiai smarkiai nesiskiria.

I. Tilindienės, I. Valantinienės, D. Murauskaitės ir T. Stupurio (2010b) nuomone, sportuojantys paaugliai labiau pasitiki savimi, jų populiarumas tarp bendraklasių yra didesnis, o tai lemia jų pripažinimą ir pagarbą tarp bendraamžių ir aukštesnę socialinę integraciją. I. M. Endresen ir D. Olweus (2005) nurodo, kad jėgos sporto šakų sportininkų

agresija yra labiau išreikšta tiek sportinėje veikloje, tiek ir kasdieniame gyvenime, tačiau, pasak Š. Šniro (2012), agresyvumui sportinėje veikloje daro įtaką ne tik individualūs sportininko bruožai, bet ir įvairūs socialiniai veiksniai, tokie kaip trenerio darbo metodai, sporto šakos taisyklės ir įvairios varžybų situacijos. L. Zajančkauskaitė-Staskevičienė ir A. Milerytė (2010) nurodo, kad regbininkams, vienos iš agresyviausių sporto šakų atstovams, būdingiausios verbalinės ir fizinės agresijos formos (Brandenburg, Butterwick, Hiemstra, Nebergall ir Laird, 2007). A. Laskytė ir S. Laskienė (2004) teigia, kad 15–17 metų sportuojančių moksleivių agresijos raiškos ypatumai labiau susiję su šio amžiaus psichosocialinės raidos ypatumais ir jų sportiniu meistriškumu. Š. Šniro (2012) atliktų tyrimų metu nustatyta, kad 17–18 metų futbolininkų agresyvumas yra didesnis nei 15–16 metų sportininkų, o tai patvirtina ir M. G. Chow, K. E. Murray ir D. L. Feltz (2009) tyrimo išvados, jog vyresni sportininkai dažniau nei jaunesni atlieka agresyvius veiksmus bei neretai jiems pasireiškia ir verbalinės agresijos protrūkiai (Keer, 2009), o su amžiumi didėjant ir jų profesionalumui, vyresni sportininkai savo agresyvų elgesį supranta kaip sportinės veiklos dalį bei jį netgi pateisina (Visek ir Watson, 2005). Tačiau, pasak P. Baaro ir T. Wubbelso (2013), treneriai, palyginti su mokytojais, mažiau dėmesio skiria vaikų agresijos prevencijai ir dažniau pasirenka nepastebėti auklėtinių agresijos atvejų, o mokytojai į vaikų agresijos apraiškas reaguoja nedelsiant. D. Šertvytienė ir S. Laskienė (2008) nurodo, kad individo gebėjimas ugdytis teigiamus ir visaverčius tarpusavio santykius yra laikomas labai svarbiu veiksnium norint, kad asmenybė tinkamai vystytųsi ir gerai adaptuotųsi psichosocialine prasme. Todėl apibendrinant mokslinės literatūros apžvalgą galima teigti, kad mūsų pasirinkta tyrimo problema yra aktuali, tačiau trūksta išsamesnių tyrimų, susijusių su sportuojančių ir nesportuojančių aukštesniųjų klasių mokinių agresija ir jos vertinimu.

Tyrimo objektas – sportuojančių ir nesportuojančių aukštesniųjų klasių mokinių agresija.

Tyrimo tikslas – ištirti sportuojančių ir nesportuojančių aukštesniųjų klasių mokinių agresiją.

Uždaviniai:

1. Nustatyti sportuojančių ir nesportuojančių aukštesniųjų klasių mokinių agresiją.
2. Palyginti ir išanalizuoti sportuojančių bei nesportuojančių aukštesniųjų klasių mokinių agresiją.

Hipotezė: tarp sportuojančių aukštesniųjų klasių mokinių agresija pasireiškia dažniau nei tarp nesportuojančių mokinių.

Tyrimo organizavimas ir metodai

Kiekybinė tiriamųjų imtis. Tiriamųjų imtis sudaryta remiantis netikimybine, patogiaja tiksline atranka. Tiriamųjų imtį sudarė $N = 68$ Klaipėdos „Žemynos“ gimnazijos

aukštesniųjų klasių mokiniai. Vaikinų ($N = 43$), besimokančių 1–4 gimnazijos klasėse ($M = 3,12$; $SD = 1,03$), 15 metų buvo 3 (7,0 proc.), 16 metų – 9 (20,9 proc.), 17 metų – 13 (30,2 proc.), 18 metų – 16 (37,2 proc.) ir 19 metų buvo 2 (4,7 proc.). Iš jų 1 klasėje mokėsi ($M = 3,0$; $SD = 1,07$) 6 (14,0 proc.), 2 klasėje – 6 (14,0 proc.), 3 klasėje – 13 (30,2 proc.), ir 4 klasėje – 18 (41,9 proc.). Merginų ($N = 25$), besimokančių 1–4 klasėse ($M = 2,92$; $SD = 1,23$), 15 metų buvo 5 (20,0 proc.), 16 metų – 3 (12,0 proc.), 17 metų – 7 (28,0 proc.), 18 metų – 9 (36,0 proc.) ir 19 metų buvo 1 (4,0 proc.). Iš jų 1 klasėje mokėsi ($M = 3,0$; $SD = 1,166$) 5 (20,0 proc.), 2 klasėje – 3 (12,0 proc.), 3 klasėje – 7 (28,0 proc.) ir 4 klasėje – 10 (40,0 proc.). Apklausiant gimnazijos mokinius, kurie tyrimo metu nebuvo sulaukę pilnametystės, buvo gautas jų tėvų sutikimas atlikti jaunuolių agresijos mokykloje tyrimą. Pilnamečiai mokiniai tyrime dalyvavo laisva valia. Mokinių agresyvumui tirti buvo gautas „Žemynos“ gimnazijos administracijos sutikimas. Tyrimo metu respondentai buvo suskirstyti į sportuojančiųjų ir nesportuojančiųjų grupes. Sportuojančiųjų grupei buvo priskirti mokiniai, kurie ne tik dalyvavo kūno kultūros pamokose, bet ir papildomai lankė mėgstamas sporto šakas ar sportavo sporto klubuose. Nesportuojančiųjų grupei buvo priskirti mokiniai, kurie lankė tik kūno kultūros pamokas ir laisvalaikio aktyvia fizine veikla neužsiminėjo. Iš visų tyrime dalyvavusių aukštesniųjų klasių mokinių ($N = 68$) laisvalaikio sportavo 37 (72,5 proc.) vaikinai ir 14 (27,5 proc.) merginų ($M = 1,27$; $SD = 0,451$), o laisvalaikio nesportavo 7 vaikinai ir 10 merginų ($M = 1,59$; $SD = 0,507$).

Tyrimo eiga. Tyrimas buvo atliktas 2017 m. balandžio 10–14 dienomis. Visi tyrime dalyvavę mokiniai buvo informuoti apie tyrimo tikslą, anonimiškumą ir pasirinkimo teisę dalyvauti jame.

Tyrimo metodai: teoriniai (mokslinės literatūros analizė), *empiriniai* (apklausa raštu naudojantis ASEBA klausimynu), *statistinė duomenų analizė*. Siekiant ištirti Klaipėdos „Žemynos“ gimnazijos aukštesniųjų klasių mokinių agresiją mokykloje, buvo analizuoti aktualūs moksliniai straipsniai ir kita mokslinė literatūra bei atliktas tyrimas siekiant nustatyti Klaipėdos „Žemynos“ gimnazijos aukštesniųjų klasių mokinių agresiją.

Tyrimo priemonės pagrindimas. Emociniams ir elgesio ypatumams įvertinti buvo naudotas 11–18 metų jaunuolio savęs vertinimo klausimynas (ASEBA – YSR 11/18, angl. *Achenbach System of Empiricalli Based Assesment – Youth Self Report*; Achenbach, 2001). Klausimynas išverstas į lietuvių kalbą ir adaptuotas Lietuvos populiacijai. Leidimą versti ir standartizuoti šį klausimyną metodikos autorius prof. T. M. Achenbachas davė prof. dr. R. Žukauskienei. Klausimynas ir vadovas gautiems mūsų tyrimo rezultatas vertinti buvo įsigytas iš prof. dr. R. Žukauskienės, kuri yra oficiali šios metodikos platintoja Lietuvoje. YSR 11/18 klausimynas skirtas informacijai standartizuota forma apie asmenų kompetencijų ir emocinius bei elgesio ypatumus rinkti. YSR 11/18 klausimynas tinkamas naudoti 11–18 metų asmenims ir yra paremtas paauglių savistaba.

Klausimyną sudaro 20 teiginių, skirtų vaiko kompetencijoms ir adaptyviam elgesiui įvertinti, bei 112 teiginių, leidžiančių įvertinti vaiko elgesio bei emocijų sunkumus, kurių kiekvienas vertinamas pagal 3 balų skalę: 0 – jei teiginys neteisingas, 1 – jei iš dalies

arba kartais teisingas, 2 – jei dažnai ar labai dažnai teisingas pastarųjų šešių mėnesių laikotarpiu. Pirmiausia suskaičiuojama kiekvieno iš aštuonių sindromų skalių teiginių įvertinimų suma. Kadangi papildomai klausimyną sudaro internalių sunkumų (apimančių depresiškumo / nerimastingumo, užsisklendimo / nerimastingumo bei somatinių skundų skalių rezultatus) bei eksternalių sunkumų (apimančių agresyvaus elgesio ir taisyklių laužymo skalių rezultatus) skalės, tai atskirai susumuojami ir šių skalių įvertinimai. Susumavus kiekvienos sunkumų skalės atsakymų sumą, gautam pradiniam įvertinimui priskiriamas normalizuotas standartinis T balas. Priskiriant tiriamuosius „normos“ grupei R. Žukauskienė, I. Kajokienė ir R. Vaitkevičius (2012) vadovaujasi $T < 65$ arba > 93 procentilio pirminiais balais riba. Skalių įvertinimai, kurie atitinka standartinius T balus intervale 65 ir 69 (patenka tarp 93 ir 97 procentilio pirminiais balais), laikomi „ribiniais“, t. y. jau keliančiais susirūpinimą, bet nepakankamais, kad įvertinimą būtų galima priskirti „nuokrypio“ grupei. „Ribos“ grupė patenka į intervalą tarp $T = 65-69$ ir tai atitinka 93–97-ą procentilį pirminiais balais. „Nuokrypio“ grupę sudaro atsakymai į skalės klausimus, kurių suma atitinka $T \geq 70$ (98 procentiliai ir daugiau pirminiais balais). ASEBA metodikos yra empiriškai pagrįstos, t. y. kuriant klausimynus, naudotasi didelės apimties tyrimų duomenimis, surinktais pateikiant individams atskirus klausimus, po to atlikus statistinę analizę buvo išskirti aštuoni (nerimastingumo, depresiškumo, užsisklendimo / depresiškumo, somatinių skundų, mąstymo sunkumų, dėmesio sunkumų, taisyklių laužymo bei agresyvaus elgesio) sindromai, kur sindromas suvokiamas kaip sąvoka, apibrėžianti vienu metu iškylančių panašių sunkumų grupę, bet nebūtinai tapatinant tai su liga.

Mūsų tyrime plačiau naudota YSR 11/18 lietuviškos versijos (agresyvaus elgesio) sunkumo skalės teiginiai. Respondentų buvo prašoma įvertinti savo elgesio emocinius ir socialinius sunkumus dabartiniu metu arba per pastaruosius šešis mėnesius). Agresyvaus elgesio sunkumų skalė buvo sudaryta iš 18 teiginių: dažnai ginčijuosi, esu su kitais nemalonus (-i), reikalauju daug dėmesio sau, gadinu savo daiktus, gadinu kitiems žmonėms priklausančius daiktus, esu nepaklusnus (-i) namuose, esu nepaklusnus (-i) mokykloje, dažnai įsiveliu į muštynes, naudoju fizinį smurtą žmonių atžvilgiu, daug rėkauju, esu užsispyręs (-usi), mano nuotaikos ir jausmai staigiai keičiasi, esu įtarus (-i), dažnai erzinu kitus, esu karšto būdo, grasinu žmonėms, esu triukšmingesnis (-ė) negu mano bendraamžiai. Skaičiuojant įverčius pagal agresyvaus elgesio sunkumų skalę, pažymėti įverčiai buvo sumuojami. Atsakymų lape (klausimyne) apibrauktų įverčių (0, 1 arba 2) suma sudarė bendrą tos skalės balą. Apibrauktų skalės teiginių įverčių suma buvo naudojama statistinėje duomenų analizėje. Kuo didesniais balais (skalės teiginių įverčių suma), tuo labiau buvo išreikšta agresyvaus elgesio problema. Ši interpretacija skiriasi nuo kompetencijų skalių vertinimo, kur aukštesnis balas reiškia didesnę kompetenciją konkrečioje srityje. Šiame tyrime naudoto klausimyno YSR 11/18 lietuviškos versijos skalių suderinamumas yra pakankamai aukštas, YSR 11/18 agresyvaus elgesio skalės *Chronbacho alpha* = 0,79. Šiuo metu ASEBA metodikų grupės klausimynai lai-

komi vienomis iš validžiausių pasaulyje metodikų, naudojamų vaikų elgesio ir emocijų sunkumams įvertinti, todėl atliekant aukštesniųjų klasių mokinių agresyvumo tyrimą mūsų darbe ir buvo pasitelkti.

Statistinė duomenų analizė atlikta naudojant SPSS 20 programinį paketą. Buvo skaičiuoti duomenų aritmetinis vidurkis (M) ir standartinis nuokrypis (SD). Kadangi tyrimo duomenys atitiko normalųjį skirstinį, rezultatų skirtumo patikimumo lygmuo ir skirtingų imčių rezultatų reikšmingumas buvo nustatytas pagal Stjudento (angl. *Student*) nepriklausomų imčių *t* kriterijų (patikrinta pagal Kolmogorovo ir Smirnovą bei Šapiro ir Vilko (angl. *Shapiro-Wilk*) testą) naudotas statistinio reikšmingumo lygmuo $p < 0,05$. Jeigu $p < 0,05$ buvo laikoma, kad skirtumai buvo statistiškai reikšmingi. Diagramoms sudaryti buvo naudota *Microsoft Excel* kompiuterių programa.

Tyrimo rezultatai

Tyrimo metu naudojamos Agresyvaus elgesio sunkumų skale ir ją sudarančiais teiginiais bei nustatinėjome Klaipėdos „Žemynos“ gimnazijos aukštesniųjų klasių mokinių agresyvų elgesį. Agresyvaus elgesio sunkumų skalės (empirinis) asimetrijos koeficientas (angl. *skewness*), apibūdinantis empirinio skirstinio asimetriškumą vidurkio atžvilgiu, ir eksceso koeficientas (angl. *kurtosis*), apibūdinantis empirinio skirstinio tankio smailumą arba lėkštumą, palyginti su normaliuoju skirstiniu, patenkino normaliojo tankio pasiskirstymo dėsnį, t. y. buvo intervale nuo -1 iki 1 (atitinkamai $0,698; 0,370$). Vertinant Kolmogorovo ir Smirnovą bei Šapiro ir Vilko kriterijais, mūsų atveju gautos reikšmės buvo mažesnės už $0,05$, todėl skirstinio normalumo sąlygos buvo tenkinamos iš dalies su viena išskirtimi (31). Tačiau mūsų gautus tyrimo rezultatus galėjo lemti ir išskirtys, todėl tolesnėje tyrimo analizėje galėjome taikyti parametrinius kriterijus.

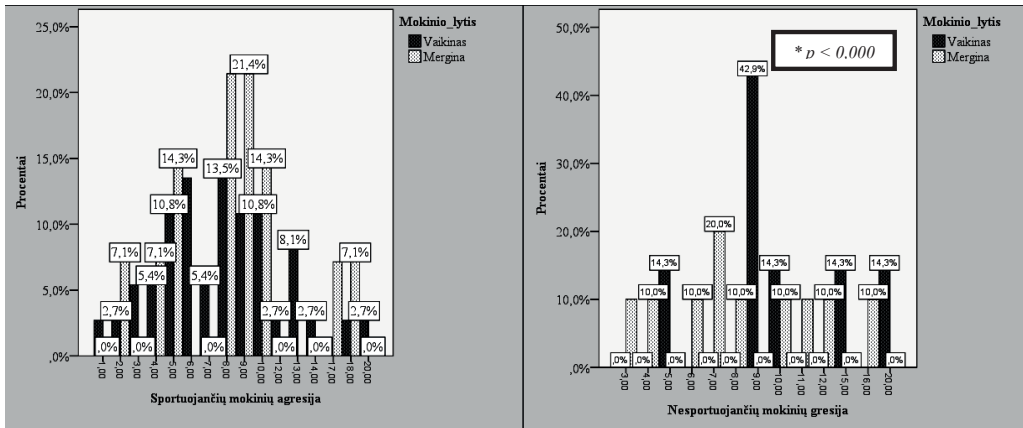
Susumavus aukštesniųjų klasių mokinių YSR sunkumų skalę sudarančius agresyvaus elgesio teiginius, gautam pradiniam įvertinimui buvo priskirtas normalizuotas standartinis T balas. Analizuojant gautus YSR sunkumų skalę sudarančius vaikinų agresyvaus elgesio teiginius buvo nustatyta, kad $T = 65$, t. y. gauti vaikinų agresyvaus elgesio skalių įvertinimai atitiko standartinius T balus intervale tarp 65 ir 69 (pateko tarp 93 ir 97 procentilio pirminiais balais), todėl buvo laikomi „ribiniais“, t. y. jau keliančiais susirūpinimą dėl jų agresyvaus elgesio, bet dar nepakankamai, kad įvertinimą būtų galima priskirti „nuokrypio“ grupei. Aptariant gautus YSR sunkumų skalę sudarančius merginų agresyvaus elgesio teiginius, buvo nustatyta, kad $T = 42$, t. y. gauti merginų agresyvaus elgesio skalių įvertinimai, atitiko standartinius T balus intervale $T < 65$ arba < 93 procentilio pirminiais balais ribą, todėl atitiko „normos“ grupę.

Analizuojant aukštesniųjų klasių mokinių agresiją lyties aspektu aukštesniųjų klasių vaikinai ($63,2$ proc.) ($M = 7,30$, $SD = 4,01$), palyginti su merginomis ($36,8$ proc.) ($M = 7,48$, $SD = 4,08$), buvo agresyvesni, tačiau statistiškai reikšmingų skirtumų nebuvo nustatyta

$t(66) = -0,175$, $p = 0,086$. Vertinant aukštesniųjų klasių vaikinių agresiją amžiaus aspektu, 17 metų (30,2 proc.) ($M = 7,05$, $SD = 4,78$) ir 18 metų (37,2 proc.) ($M = 8,04$, $SD = 3,75$), palyginti su 15 metų mokiniais (7,0 proc.) ($M = 6,12$, $SD = 1,55$), buvo agresyvesni $t(28) = -2,06$, $p = 0,048$. Analizuojant aukštesniųjų klasių merginų agresiją amžiaus aspektu, buvo gauti panašūs tyrimų rezultatai kaip ir vaikinių, t. y. 17 metų (28,0 proc.) ($M = 7,05$, $SD = 4,78$) ir 18 metų (36,0 proc.) ($M = 8,04$, $SD = 3,74$) amžiaus merginų, palyginti su 15 metų mokinėmis (20,0 proc.) ($M = 6,12$, $SD = 1,55$), buvo agresyvesnės $t(28) = -2,06$, $p = 0,048$.

Tyrimo metu aukštesniųjų klasių mokinių buvo klausta, ar laisvalaikiu jie užsiiminėja aktyvia fizine veikla. Dauguma ($N = 51$) tyrime dalyvavusių respondentų laisvalaikiu buvo fiziškai aktyvūs ir užsiiminėjo jiems patinkančia fizine veikla. Dažniausiai laisvalaikiu sportavo trečios (25,5 proc.) ir ketvirtos (41,2 proc.) gimnazijos klasės mokiniai ($M = 2,90$; $SD = 1,136$), t. y. 17 metų (25,5 proc.) ir 18 metų (41,2 proc.) gimnazistai. Tačiau tyrimo metu paaiškėjo, kad laisvalaikiu buvo fiziškai pasyvūs trečios (47,1 proc.) ir ketvirtos (35,3 proc.) gimnazijos klasės mokiniai ($M = 3,06$; $SD = 0,966$), t. y. 17 metų (47,1 proc.), 18 metų (23,5 proc.) ir 19 metų (11,8 proc.) gimnazistai. Tiek sportuojančių, tiek ir nesportuojančių mokinių (empirinis) asimetrijos koeficientas (angl. *skewness*), apibūdinantis empirinio skirstinio asimetriškumą vidurkio atžvilgiu, ir eksceso koeficientas (*kurtosis*), apibūdinantis empirinio skirstinio tankio smailumą arba lėkštumą, palyginti su normaliuoju skirstiniu, patenkinio normaliojo tanko pasiskirstymo dėsnį, t. y. buvo intervale nuo -1 iki 1 (atitinkamai $-0,876$; $0,076$). Vertinant Kolmogorovo ir Smirnovą bei Šapiro ir Vilko kriterijais, mūsų atveju gautos reikšmės buvo mažesnės už $0,05$, todėl skirstinio normalumo sąlygos buvo tenkinamos iš dalies.

Tyrimo metu paaiškėjo, kad aukštesniųjų klasių nesportuojantys mokiniai agresyviu elgesiu pasižymėjo dažniau ($M = 9,47$; $SD = 4,42$) nei sportuojantys jų bendraamžiai ($M = 8,27$; $SD = 4,18$), o tai patvirtino tarp grupių nustatytas statistiškai reikšmingas skirtumas ($t(50) = 14,132$, $p = 0,000$) (žr. 1 pav.). Aptariant sportuojančių vaikinių ir merginų agresiją pastebėta, kad sportuojančios merginos ($M = 8,7$; $SD = 4,4$) buvo agresyvesnės nei sportuojantys vaikinai ($M = 8,1$; $SD = 4,1$), o nesportuojantys vaikinai ($M = 11,0$; $SD = 4,9$) buvo agresyvesni nei nesportuojančios merginos ($M = 8,4$; $SD = 3,9$). Analizuojant aukštesniųjų klasių mokinių agresyvų elgesį labiausiai buvo išreiktas sportuojančių merginų užsispyrimas (57,1 proc.) ir noras ginčytis su aplinkiniais (85,7 proc.), o tarp nesportuojančių mokinių labiausiai išsiskyrė nesportuojančių vaikinių staigūs nuotaikų ir jausmų pokyčiai (57,1 proc.) bei aplinkinių žmonių erzimas (71,4 proc.) (žr. Pav.).

Pav. Sportuojančių ir nesportuojančių aukštesniųjų klasių mokinių agresija

Pastaba: * $p < 0,000$ žymi statistiškai patikimą skirtumą tarp grupių.

Iš tyrimo duomenų paaiškėjo, kad sportuojančios merginos ($M = 2,0$; $SD = 0,39$) dažniau nei sportuojantys vaikinai ($M = 1,97$, $SD = 0,72$) buvo linkusios ginčytis su aplinkiniais ($t(49) = 0,132$, $p = 0,011$). Sportuojančios merginos ($M = 10,08$; $SD = 3,88$) dažniau nei nesportuojančios jų bendraamžės ($M = 7,40$; $SD = 1,82$) buvo linkusios ginčytis su aplinkiniais ($t(12) = 2,214$, $p = 0,047$). Tai leidžia teigti, kad sportuojančioms merginoms labiau buvo būdingas polinkis ginčytis su aplinkiniais. Nesportuojantys vaikinai ($M = 2,57$, $SD = 0,79$) neženkliai dažniau nei nesportuojančios merginos ($M = 2,50$, $SD = 0,53$) buvo linkę ginčytis su aplinkiniais. Lyginant sportuojančių ($M = 12,67$, $SD = 3,97$) ir nesportuojančių ($M = 13,60$, $SD = 4,83$) vaikinių polinkį ginčytis su aplinkiniais, nustatyta, kad nesportuojantys vaikinai buvo labiau linkę ginčytis su aplinkiniais ($t(35) = 3,367$, $p = 0,008$).

Analizuojant tyrimo duomenis paaiškėjo, kad sportuojantys vaikinai ($M = 1,30$, $SD = 0,52$) dažniau nei sportuojančios merginos ($M = 1,29$, $SD = 0,47$) su kitais asmenimis buvo nemalonūs. Sportuojančios merginos ($M = 15,25$; $SD = 4,92$) dažniau nei nesportuojančios jų bendraamžės ($M = 9,55$; $SD = 3,04$), bendraujant su kitais asmenimis, dažniau buvo nemalonios ($t(12) = 3,146$, $p = 0,008$). O nesportuojantys vaikinai ($M = 1,57$, $SD = 0,53$) dažniau nei nesportuojančios merginos ($M = 1,10$, $SD = 0,32$) su kitais asmenimis buvo nemalonūs ($t(15) = 2,291$, $p = 0,037$). Paaiškėjo, kad nesportuojantys vaikinai ($M = 13,25$, $SD = 6,60$) su kitais asmenimis dažniau buvo nemalonūs ($t(35) = 3,905$, $p = 0,000$) nei sportuojantys jų bendraamžiai ($M = 12,80$, $SD = 4,98$). Todėl galima teigti, kad sportuojančios merginos ir nesportuojantys vaikinai bendraudami su kitais asmenimis dažnai buvo nemalonūs.

Sportuojančios merginos ($M = 1,64$, $SD = 0,74$) dažniau nei sportuojantys vaikinai ($M = 1,40$, $SD = 0,60$) reikalavo daugiau dėmesio sau. Sportuojančios merginos ($M = 13,43$, $SD = 4,24$) reikalavo daugiau dėmesio sau dažniau ($t(10) = 2,856$, $p = 0,017$) nei nespor-

tuojančios jų bendraamžės ($M = 12,80$, $SD = 3,56$). Panašūs tyrimo rezultatai buvo gauti ir tarp nesportuojančių merginų ($M = 1,70$, $SD = 0,82$), kurios dažniau nei sportuojantys vaikinai ($M = 1,57$, $SD = 0,79$), reikalavo daugiau dėmesio sau. Nesportuojantys vaikinai ($M = 12,00$, $SD = 3,46$) dažniau reikalavo dėmesio sau nei jų sportuojantys bendraamžiai ($M = 10,38$, $SD = 2,78$).

Dauguma sportuojančių vaikinių (92,0 proc.) ir merginų (78,6 proc.) bei 100,0 proc. nesportuojančių vaikinių ir merginų savo daiktų negadino. Tačiau tyrimo metu nustatyta, kad 21,4 proc. sportuojančių merginų ($M = 16,67$, $SD = 4,93$) gadino savo daiktus ($t(12) = 3,685$, $p = 0,003$), skirtingai nuo nesportuojančių merginų ($M = 10,40$, $SD = 3,92$), kurios savo daiktų negadino, todėl galima teigti, kad sportuojančios merginos gadino savo daiktus dažniau. Dauguma sportuojančių 100,0 proc. vaikinių ir 92,8 proc. merginų bei 100,0 proc. nesportuojančių vaikinių ir merginų kitiems žmonėms priklausančių daiktų negadino ir tokiu elgesiu nereiškė kitų asmenų atžvilgiu savo agresijos.

Analizuojant tyrimo duomenis paaiškėjo, kad sportuojantys vaikinai ($M = 1,49$; $SD = 0,61$) dažniau nei sportuojančios merginos ($M = 1,14$, $SD = 0,36$) buvo nepaklusnūs mokykloje ($t(39) = 2,470$, $p = 0,018$). Tačiau nesportuojantys vaikinai ($M = 1,57$; $SD = 0,79$), nors ir neženkliai, buvo dažniau nepaklusnūs mokykloje nei nesportuojančios merginos ($M = 1,50$, $SD = 0,71$). Nesportuojantys vaikinai ($M = 15,67$, $SD = 5,51$) dažniau buvo nepaklusnūs mokykloje ($t(27) = 2,936$, $p = 0,007$) nei jų sportuojantys bendraamžiai ($M = 11,25$, $SD = 4,30$). Analogiški tyrimo rezultatai buvo nustatyti ir merginų grupėse, kur nesportuojančios merginos ($M = 12,0$, $SD = 4,24$) dažniau buvo nepaklusnios mokykloje nei jų sportuojančios bendraamžės ($M = 10,0$, $SD = 4,04$). Todėl galima teigti, kad nesportuojantys aukštesniųjų klasių vaikinai ir merginos buvo mažiau paklusnūs mokykloje nei jų sportuojantys bendraamžiai.

Tyrimo metu nustatyta, kad sportuojantys vaikinai ($M = 1,35$, $SD = 0,59$) dažniau nei sportuojančios merginos ($M = 1,0$, $SD = 0,0$) įsiveldavo į muštynes ($t(36) = 3,637$, $p = 0,001$). Panašūs tyrimo rezultatai nustatyti ir nesportuojančių vaikinių grupėje ($M = 1,14$, $SD = 0,38$), kurie dažniau nei merginos ($M = 1,10$, $SD = 0,32$) įsiveldavo į muštynes. Tačiau lyginant sportuojančių ($M = 12,36$, $SD = 4,54$) ir nesportuojančių ($M = 10,50$, $SD = 3,21$) vaikinių tyrimų rezultatus nustatyta, kad į muštynes dažniau įsitraukdavo sportuojantys vaikinai ($t(35) = 3,594$, $p = 0,001$). Nesportuojančios merginos ($M = 10,71$, $SD = 4,43$), skirtingai nei jų sportuojančios bendraamžės ($M = 10,55$, $SD = 4,13$), į muštynes įsiveldavo dažniau, o dauguma sportuojančių vaikinių (94,6 proc.) ir merginų (100,0 proc.) bei nesportuojančių vaikinių (85,7 proc.) ir merginų (100,0 proc.) fizinio smurto kitų žmonių atžvilgiu nenaudojo, tačiau 14,3 proc. nesportuojančių vaikinių kitų žmonių atžvilgiu smurtą kartais naudojo.

Tyrimo metu paaiškėjo, kad sportuojantys vaikinai ($M = 1,24$, $SD = 0,49$) dažniau nei sportuojančios merginos ($M = 1,14$, $SD = 0,36$) daug rėkavo. O nesportuojantys aukštesniųjų klasių vaikinai ($M = 1,43$, $SD = 0,79$) rėkavo rečiau nei nesportuojančios merginos ($M = 1,50$, $SD = 0,52$). Nesportuojančios merginos ($M = 9,83$, $SD = 3,79$), skirtingai

nei sportuojančios ($M = 8,80$, $SD = 3,56$), rėkavo dažniau. Analizuojant sportuojančių ($M = 8,78$, $SD = 3,66$) ir nesportuojančių ($M = 10,50$, $SD = 3,21$) vaikinių tyrimų rezultatus nustatyta, kad dažniau rėkavo nesportuojantys aukštesniųjų klasių vaikinai ($t(35) = 3,209$, $p = 0,001$). Todėl galima teigti, kad nesportuojantys vaikinai ir merginos rėkavo dažniau.

Tyrimo metu pastebėta, kad sportuojančios merginos ($M = 2,57$, $SD = 0,51$) dažniau nei sportuojantys vaikinai ($M = 2,10$, $SD = 0,66$) buvo užsispyrusios ($t(30) = 0,652$, $p = 0,013$). Sportuojančios merginos ($M = 12,25$, $SD = 4,80$), skirtingai nei nesportuojančios ($M = 11,80$, $SD = 4,82$), buvo labiau užsispyrusios, o nesportuojantys vaikinai ($M = 2,57$, $SD = 0,53$) buvo užsispyrę labiau nei nesportuojančios jų bendraamžės ($M = 2,40$, $SD = 0,70$). Panašūs tyrimo rezultatai gauti analizuojant sportuojančių ($M = 9,87$, $SD = 4,02$) ir nesportuojančių ($M = 12,0$, $SD = 4,93$) vaikinių užsispyrimą, kur nustatyta, kad dažniau buvo užsispyrę nesportuojantys vaikinai ($t(15) = 4,387$, $p = 0,001$). Todėl galima teigti, kad sportuojančios merginos ir nesportuojantys vaikinai dažniau buvo užsispyrę.

Iš tyrimo duomenų matyti, kad tarp sportuojančių vaikinių ($M = 1,78$, $SD = 0,71$) ir sportuojančių merginų ($M = 1,78$, $SD = 0,89$) bei nesportuojančių vaikinių ($M = 1,86$, $SD = 0,38$) ir nesportuojančių merginų ($M = 1,90$, $SD = 0,87$) nuotaikų ir jausmų staigių pokyčių esminių skirtumų nenustatyta. Tačiau lyginant sportuojančių ($M = 11,60$, $SD = 5,25$) ir nesportuojančių ($M = 14,50$, $SD = 5,07$) vaikinių tyrimų rezultatus buvo nustatyti statistiškai reikšmingi nuotaikų ir jausmų staigūs pokyčiai ($t(35) = 2,369$, $p = 0,023$). Panašūs ir merginų tyrimo rezultatai, kur nesportuojančių merginų nuotaikų ir jausmų staigūs pokyčiai ($M = 13,57$, $SD = 4,12$) statistiškai reikšmingai ($t(12) = 3,133$, $p = 0,023$) skyrėsi nuo jų sportuojančių bendraamžių ($M = 12,50$, $SD = 3,45$). Todėl galima teigti, kad nesportuojančių vaikinių ir merginų staigūs nuotaikų ir jausmų pokyčiai buvo labiau išreikšti nei jų sportuojančių bendraamžių.

Tyrimo metu paaiškėjo, kad sportuojančios merginos ($M = 2,07$, $SD = 0,73$) dažniau nei sportuojantys vaikinai ($M = 1,78$, $SD = 0,82$) buvo įtarios. Nesportuojančios merginos ($M = 1,80$, $SD = 0,63$) buvo įtarios dažniau nei nesportuojantys vaikinai ($M = 2,0$, $SD = 0,82$). Tačiau nesportuojantys vaikinai ($M = 12,40$, $SD = 4,83$) dažniau buvo įtarūs nei jų sportuojantys bendraamžiai ($M = 10,80$, $SD = 4,25$), o tarp tiriamųjų grupių buvo nustatytas statistiškai reikšmingas skirtumas ($t(34) = 3,062$, $p = 0,004$). Todėl galima teigti, kad nesportuojantys vaikinai buvo dažniau įtarūs.

Išanalizavus tyrimo duomenis paaiškėjo, kad sportuojančios merginos ($M = 1,64$, $SD = 0,74$) dažniau nei sportuojantys vaikinai ($M = 1,43$, $SD = 0,50$) erzino kitus. Panašūs ir merginų tyrimo rezultatai, kur sportuojančios merginos ($M = 19,50$, $SD = 0,70$) erzino kitus dažniau ($t(12) = 5,377$, $p = 0,000$) nei nesportuojančios jų bendraamžės ($M = 10,40$, $SD = 3,92$). O nesportuojantys vaikinai ($M = 2,28$, $SD = 0,49$) erzino kitus dažniau ($t(15) = 4,903$, $p = 0,000$) nei nesportuojančios merginos ($M = 1,20$, $SD = 0,42$). Tyrimo metu paaiškėjo, kad nesportuojantys vaikinai ($M = 12,0$, $SD = 4,93$) dažniau erzino kitus ($t(26) = 4,006$, $p = 0,000$) nei jų sportuojantys bendraamžiai ($M = 11,81$,

SD = 4,05). Todėl galima teigti, kad sportuojančios merginos ir nesportuojantys vaikinai erzino kitus dažniau.

Tyrimo metu nustatyta, kad sportuojančios merginos ($M = 1,85$, $SD = 0,77$) dažniau nei sportuojantys vaikinai ($M = 1,64$, $SD = 0,75$) buvo karšto būdo. O nesportuojantys vaikinai ($M = 1,57$, $SD = 0,78$) buvo karšto būdo dažniau nei nesportuojančios merginos ($M = 1,40$, $SD = 0,52$). Tačiau lyginant sportuojančių ($M = 12,17$, $SD = 4,35$) ir nesportuojančių ($M = 11,33$, $SD = 5,05$) vaikinių tyrimų rezultatus nustatyta, kad karštas būdas labiau buvo būdingas sportuojantiems aukštesniųjų klasių mokiniams ($t(35) = 2,067$, $p = 0,046$). Sportuojančios merginos ($M = 14,25$, $SD = 2,63$) dažniau buvo karšto būdo ($t(12) = 2,694$, $p = 0,020$) nei jų nesportuojančios bendraamžės ($M = 12,67$, $SD = 3,94$). Todėl galima teigti, kad sportuojantiems vaikinams ir merginoms labiau buvo būdingas karštas būdas.

Nustatyta, kad dauguma sportuojančių vaikinių ($M = 1,16$, $SD = 0,44$) ir merginų ($M = 1,07$, $SD = 0,27$) bei nesportuojančių vaikinių ($M = 1,43$, $SD = 0,79$) ir merginų ($M = 1,10$, $SD = 0,32$) kitiems žmonėms negrasino. Tačiau tyrimo metu paaiškėjo, kad 14,3 proc. nesportuojančių ir 10,8 proc. sportuojančių vaikinių kitiems žmonėms vis dėlto buvo grasinę. Tyrimo metu nustatyta, kad nesportuojantys vaikinai ($M = 10,50$, $SD = 3,21$) dažniau grasino kitiems ($t(35) = 3,289$, $p = 0,002$) nei jų sportuojantys bendraamžiai ($M = 8,78$, $SD = 3,67$). Tyrimo metu paaiškėjo, kad nesportuojančios merginos ($M = 10,0$, $SD = 3,64$) dažniau grasino kitiems ($t(12) = 2,623$, $p = 0,022$) nei jų sportuojančios bendraamžės ($M = 9,55$, $SD = 3,05$). Todėl galima teigti, kad nesportuojantys vaikinai ir merginos grasino kitiems dažniau nei jų sportuojantys bendraamžiai.

Daugumos sportuojančių merginų ($M = 1,22$, $SD = 0,48$) ir vaikinių ($M = 1,21$, $SD = 0,42$) nuomone, jie nebuvo triukšmingesni nei jų bendraamžiai. Panašūs tyrimo rezultatai buvo nustatyti ir tarp nesportuojančių merginų ($M = 1,28$, $SD = 0,75$) bei vaikinių ($M = 1,20$, $SD = 0,42$) ir pastebėta, kad, nors ir nedaug, bet merginos buvo kiek triukšmingesnės nei vaikinai. Tyrimo metu paaiškėjo, kad nesportuojantys vaikinai ($M = 10,50$, $SD = 3,21$) buvo triukšmingesni ($t(35) = 3,289$, $p = 0,002$) nei jų sportuojantys bendraamžiai ($M = 8,78$, $SD = 3,66$).

Tyrimo rezultatų aptarimas

Apibendrinant tyrimo rezultatus mūsų iškelta hipotezė nepasitvirtino, kadangi dažniau agresyviu elgesiu pasižymėjo nesportuojantys mokiniai. Mūsų tyrimo rezultatai sutapo su Š. Šniri (2016) atliktų tyrimų išvadomis, kad nesportuojantys mokiniai buvo labiau linkę pateisinti agresyvų elgesį ir teigiamą požiūrį į agresiją. Panašūs tyrimo rezultatai buvo gauti ir A. Dumčienės ir bendraautorių (2009) atliktų tyrimų metu, kur didesnė dalis nesportuojančių paauglių išreiškė teigiamą požiūrį į agresiją, palyginti su sportuojančiais mokiniais. Mūsų atlikto tyrimo metu nustatyta, kad aukštesniųjų klasių

nesportuojančių mokinių agresija buvo aukštesnio lygio nei jų sportuojančių bendraamžių ($p < 0,05$). M. A. Boostani ir M. H. Boostani (2012) iš dalies patvirtina mūsų gautus tyrimo rezultatus ir nurodo, kad sportuojantys asmenys, palyginti su nesportuojančiais, neturi aukštesnio agresijos lygio. Nors teigiama, kad dažniausiai elgesio problemų turi tik paaugliai berniukai, B. P. Ackermann, E. Brown ir C. E. Izard (2003) nuomone, su agresyvaus elgesio problemomis susiduria vienodai tiek berniukai, tiek ir mergaitės. Panašūs rezultatai gauti ir mūsų atlikto tyrimo metu. Paaiškėjo, kad sportuojančios merginos buvo agresyvesnės už sportuojančius vaikus ($p < 0,05$). Tai patvirtino A. Laskytė ir S. Laskienė (2004) gautas tyrimo išvadas, kad 15–17 metų sportuojančios merginos pasižymėjo didesne netiesioginės agresijos raiška nei tokio pat amžiaus sportuojantys vaikinai. E. L. Young, A. E. Boyle ir D. A. Nelsonas (2006) nurodo, kad mergaitėms būdingas panašaus dažnumo agresyvus elgesys, kaip ir berniukams, tačiau mergaitės jį išreiškia subtilesnėmis priemonėmis nei jų bendraamžiai. Mūsų tirtos sportuojančios merginos dažniau nei nesportuojančios jų bendraamžės bendraudamos su kitais asmenimis buvo nemalonios ($p < 0,05$) ir reikalavo daugiau dėmesio sau ($p < 0,05$). Tai patvirtino L. C. Findlay ir R. J. Coplano (2008) tyrimo išvadas, kad sportuojantys paaugliai yra aukštesnės savigarbos ir labiau pasitikintys savimi, todėl dažniau nei nesportuojantys jų bendraamžiai iš kitų reikalauja daugiau dėmesio sau. A. Kepalaitė (2008) nurodo, kad geriau save vertinantys paaugliai pasižymi aukštesniu socialiniu interesu, tačiau prasčiau save vertinantys ir turintys žemus socialinio intereso rodiklius mokiniai ateityje gali tapti smurtaujančiais ir agresyviai besielgiančiais asmenimis. I. Tilindienė su bendraautorais (2010b) teigia, kad dažnai agresiją mokiniai demonstruoja dėl nepagarbos sau ir nepasitikėjimo savimi bei, pasak R. Žukauskienės (1997), vėliau įsitraukia į destruktivaus elgesio rizikos grupes, kurias ir sudaro mokiniai, pasižymintys stipriu menkavertiškumo jausmu bei neišplėtotu socialiniu interesu.

D. Masiliausko (2009) atlikto tyrimo metu paaiškėjo, kad sportuojantys paaugliai save vertina geriau nei nesportuojantys jų bendraamžiai, kuriems dažniau yra būdingesnis menkavertiškumo jausmas. Panašius tyrimo rezultatus pateikia ir E. Vianienė bei K. Kardelis (2008), nurodydami, kad fiziškai aktyvesni mokiniai buvo aukštesnės savigarbos ir geresnės socialinės integracijos nei jų fiziškai pasyvūs bendraamžiai. M. S. Haggeris, S. J. H. Biddle ir C. K. J. Wangas (2005) teigia, kad sportuojantys paaugliai save vertina pagal asmeninius pasiekimus sporte ir taip pelno bendraamžių pagarbą ir pripažinimą bei rečiau sulaukia iš kitų patyčių. L. Bobrovos ir D. Augienės (2009) atliktų tyrimų metu nustatyta, kad sportuojantys mokiniai bendraamžių dažniausiai buvo vertinami kaip draugiški ir linkę bendrauti, tačiau tuo pat metu pabrėžiamas ir jų siekis dominuoti ar net agresyvumas. I. Tilindienė, G. Rastauskienė, I. Valantinienė ir N. Lagūnavičienė (2010a) teigia, kad sportuojančių paauglių požiūris į save yra geresnis ir jie labiau pasitiki savimi nei nesportuojantys ar rizikos grupės paaugliai, kurie iš kitų vaikų dažnai tyčiojasi, o jų požiūris į save yra žemas. Panašius tyrimo duomenis pateikia ir E. H. Bruynas, A. H. N. Cillessenas (2006) bei nurodo, kad padidintos rizikos grupės paaugliai pripa-

žinimo socialinio statuso grupėje dažnai siekia demonstruodami agresyvių elgesį, o tai sukelia tik dar didesnę bendraamžių agresyvumą ir patyčias jų pačių atžvilgiu. Tačiau, pasak R. Žukauskienės (1997), būtent patys bendraamžiai dažnai paskatina padidintos rizikos grupės paauglių agresyvių elgesį, tokiam elgesiui pritardami ir jį palaikydami, bei sudaro galimybes agresyviams elgesiui pasireikšti ir toliau plėtotis.

A. Kisilienės ir R. Jankauskienės (2010) tyrimo metu nustatyta, kad dziudo sportuojantys paaugliai pasižymi žemesniu žodinės agresijos ($p < 0,01$), pykčio ($p < 0,05$) ir priešiško (p $< 0,05$) lygiu nei nesportuojantys jų bendraamžiai. Tai patvirtina ir mūsų atlikto tyrimo metu gauti duomenys, kad nesportuojantys aukštesniųjų klasių vaikinai su kitais asmenimis dažniau buvo nemalonūs, priešingai nei sportuojantys jų bendraamžiai ($p < 0,05$). B. J. Leadbeater, E. M. Boone, N. A. Sangster ir L. C. Mathieson (2006) nurodo, kad vis dėlto galima paaiškinti agresyvių nesportuojančių paauglių elgesį su kitais asmenimis, kadangi sportuojantys ir savimi pasitikintys paaugliai turi aukštesnį statusą tarp bendraamžių, o nesportuojantys mokiniai dar tik bando jį išsikvoti bei, pasak L. Šeibokaitės (2008), agresyviai tokie paaugliai elgiasi dėl noro pritapti prie draugų bei siekio pasirodyti geresniems nei yra iš tikrųjų. V. Pruskaus ir G. Tuzienės (2011) tyrimo metu nustatyta, kad svarbiausiomis agresijos priežastimis mokiniai laiko norą taip save realizuoti (berniukai – 18,0 proc. ir mergaitės – 12,0 proc.), atkreipti į save dėmesį (atitinkamai 16,0 ir 17,0 proc.), įtvirtinti savo pranašumą (12,0 ir 14,0 proc.), todėl pagrįstai galima daryti prielaidą, kad berniukams šie motyvai buvo labiau paveikūs, nes buvo susiję su jų pastangomis per agresyvių elgesį būti pastebėtiems ir įvertintiems.

D. Šertvytienės ir S. Laskienės (2008) nuomone, sportuojantys vaikinai ir merginos dažniau nei nesportuojantys jų bendraamžiai vertina save aukščiau, pasitiki savimi ir nebijo atvirai parodyti savo emocijas. Mūsų tyrimo metu nustatyta, kad sportuojantys vaikinai dažniau nei sportuojančios merginos ($p < 0,05$) bei nesportuojantys vaikinai dažniau nei jų sportuojantys bendraamžiai ($p < 0,05$) buvo nepaklusnūs mokykloje. Todėl galima teigti, kad nesportuojantys aukštesniųjų klasių vaikinai dažniau nei sportuojantys jų klasės draugai, būdami nepaklusnūs mokykloje, taip bando išsiskirti iš kitų klasės mokinių ir atkreipti į save dėmesį bei pelnyti pripažinimą. Mūsų gautus tyrimo rezultatus patvirtina ir R. Turrissi, N. R. Mastroleo, K. A. Mallett ir kt. (2007) atlikto tyrimo išvados, kad dažnai bendraamžių įtaka ir noras būti pripažintiems yra pagrindinė paauglių agresyvaus elgesio priežastis.

Tyrimo metu nustatyta, kad tiek sportuojantys ($p < 0,05$), tiek ir nesportuojantys ($p > 0,05$) vaikinai dažniau nei sportuojančios ar nesportuojančios merginos, sprenddami tarpusavio konfliktus, įsiveldavo į muštynes bei patvirtino C. J. Fiveso ir kitų autorių (2011) gautus tyrimo rezultatus, pagal kuriuos vaikinų agresijos lygis buvo aukštesnis nei jų bendraamžių merginų. Mūsų tyrimo rezultatai tai patvirtina ir sutampa su L. Šeibokaitės (2008) tyrimų duomenimis, kad vaikinai pasižymi labiau išreikštu agresyviu elgesiu nei merginos, bei su P. Boxer, M. S. Tisak ir S. E. Goldstein (2004) atlikto tyrimo duomenimis, kur nurodoma, kad aukštesniųjų klasių vaikinai pasižymėjo aukštesniu

fizinės agresijos lygiu nei merginos. Tačiau lyginant sportuojančių ir nesportuojančių vaikinių tyrimų rezultatus tarpusavyje paaiškėjo, kad į muštynes dažniau įsitraukdavo sportuojantys aukštesniųjų klasių vaikinai ($p < 0,05$). Mūsų tyrimo rezultatus patvirtina ir S. Šukio bei R. Jankauskienės (2008) tyrimo išvados, kur nurodoma, kad agresyvus elgesys labiau būdingas sportuojantiems vaikiniams, o vėliau ir nesportuojantiems vaikiniams bei merginoms.

A. Kisielienė ir R. Jankauskienė (2010) nurodo, kad sportuojantys vaikinai, nors ir pasižymi stipriau išreikšta fizine agresija, tačiau dažniau save vertina žemiau nei sportuojančios merginos. Panašūs tyrimų rezultatai buvo nustatyti ir A. Kepalaitės (2008) atliktų tyrimų metu, kur paaiškėjo, kad tarp merginų persvarą turi vidutiniai ir aukšti socialinio intereso rodikliai, o tarp vaikinių vyrauja vidutiniški ir žemi socialinio intereso rodikliai. Tačiau, analizuojant įvairių autorių atliktų tyrimų duomenis apie mokinių savęs vertinimą ir jų agresyvų elgesį, neretai gauti tyrimų rezultatai būna prieštaringi. Kaip antai R. M. Caldwell ir kt. (2006) teigia, kad aukštas savęs vertinimas yra teigiamai susijęs su agresija, tačiau S. Barnownas, M. Luchtas ir H. Freybergeras (2005) nurodo, kad paaugliai, kurie save vertino žemai, kitų buvo atstumti ir vėliau patys agresyviai elgėsi. Todėl negalima tvirtinti, kad mūsų tyrime dalyvavę sportuojantys ir aukštai save vertinę aukštesniųjų klasių vaikinai buvo agresyvesni nei nesportuojantys ir savimi dažnai nepasitikintys jų bendraamžiai. Tačiau, pasak L. Šeibokaitės (2008), žemas savęs vertinimas, kuris yra tam tikrų paauglio problemų rodiklis, dažniau yra susijęs su agresyviu elgesiu, kadangi žemu savęs vertinimu pasižymintys paaugliai dažnai agresyviai elgiasi ir tokį savo elgesį dažnai naudoja kaip būdą pakelti savo savivertę ir jauciasi pranašesni už kitus bendraamžius.

M. Akandere ir bendra autoriai (2009) nurodo, kad sportuojančių vaikinių ir merginių agresija yra didesnė nei nesportuojančių, tačiau mūsų atlikto tyrimo metu paaiškėjo, kad didžioji dalis sportuojančių mokinių fizinio smurto kitų žmonių atžvilgiu nenaudojo ir kitiems žmonėms negrasino. Tyrimo metu buvo nustatyta, kad kitiems žmonėms dažniau grasino nesportuojantys mokiniai ($p < 0,05$) nei sportuojantys jų bendraamžiai. Mūsų tyrimo rezultatus patvirtina ir A. Kisielienės, R. Jankauskienės (2010) tyrimo išvados, kad nesportuojančioms merginoms labiau būdinga žodinė, o nesportuojantiems vaikiniams fizinė agresija. J. Vyšniauskytės-Rimkienės (2007) atliktų tyrimų duomenimis, paauglių dalyvavimas sportinėje veikloje didina merginų ir vaikinių bendrąją pasitikėjimą savimi. Tai tik patvirtina mūsų tyrimo metu gautus rezultatus, kad nesportuojantys vaikinai ir merginos, priešingai nei jų sportuojantys bendraamžiai, mažiau pasitiki savimi, dažniau yra įtarūs, rékauja ir erzina kitus, jiems yra būdingi staigūs nuotaikų ir jausmų pokyčiai ($p < 0,05$).

Mūsų atlikto tyrimo metu paaiškėjo, kad sportuojantys aukštesniųjų klasių vaikinai ir merginos dažniau buvo karšto būdo nei jų nesportuojantys bendraamžiai ($p < 0,05$). Tai patvirtino E. L. Young ir kt. (2006) gautus tyrimų rezultatus, kad merginos dažniau naudojo agresyvų elgesį, nors ir rečiau taikė fizinę agresiją, o vaikinai dažniau pasitelkė fizinę

agresiją. Pasak L. Zajančkauskaitės-Staskevičienės ir A. Mirelytės (2010), skirtumai tarp lyčių agresyvaus elgesio požiūriu labiau yra kokybinio ne kiekybinio pobūdžio, kadangi tiek vaikinai, tiek ir merginos panašiai naudoja fizinę bei žodinę agresiją, tačiau žodinė agresija dažniau pasitaiko tarp merginų. G. Tenenbaum ir kt. (2008) nurodo, kad nors paauglių dalyvavimas sportinėje veikloje ir jų agresyvus elgesys tarpusavyje yra susiję, tačiau statistiškai reikšmingo ryšio tarp šių reiškinių nebuvo nustatyta, nes dažniausiai tai priklauso nuo tiriamųjų amžiaus, lyties ir sporto šakos specifikos.

Išvados

Sportuojančios aukštesniųjų klasių merginos dažniau nei nesportuojančios jų bendraamžės buvo linkusios ginčytis su aplinkiniais, reikalavo daugiau dėmesio sau ($p < 0,05$). Sportuojantys vaikinai dažniau išitraukdavo į muštynes nei jų nesportuojantys bendraamžiai ($p < 0,05$).

Nesportuojantys vaikinai dažniau nei jų bendraamžiai buvo labiau linkę ginčytis su aplinkiniais, bendraudami su kitais žmonėmis dažniau buvo nemalonūs ir nepaklusnūs mokykloje, jiems buvo būdingi nuotaikų ir jausmų staigūs pokyčiai, jie dažniau buvo įtarūs ir erzino kitus žmones bei buvo triukšmingesni ($p < 0,05$). Nesportuojančioms merginoms dažniau nei sportuojančios jų bendraamžės buvo būdingi nuotaikų ir jausmų staigūs pokyčiai ($p < 0,05$). Nesportuojantys vaikinai ir merginos dažniau grasino kitiems žmonėms ($p < 0,05$).

Pasitelkus ASEBA YSR 11/18 klausimyną nustatyta, kad tarp aukštesniųjų klasių nesportuojančių mokinių agresija pasireiškia dažniau nei tarp sportuojančių jų bendraamžių ($p < 0,05$).

Literatūra

- Ackermann, B. P., Brown, E. ir Izard, C. E. (2003). Continuity and change in levels of externalization behavior in school of children from economically disadvantaged families. *Child Development*, 74(3), 694–709.
- Akandere, M., Yıldız, S., Baştug, G. ir Arslan, F. (2009). The study of aggression level of secondary students who play sports and do not play sports. *Physical Education & Sport*, 9(2), 202–205.
- Baar, P. ir Wubbels, T. (2013). Peer aggression and victimization: Dutch sports coaches views and practices. *The Sport Psychologist*, 27(4), 380–389.
- Barnown, S., Lucht, M. ir Freyberger, H. (2005). Correlates of aggressive and delinquent conduct problems in adolescence. *Aggressive Behavior*, 31, 24–31.
- Biliūnienė, J. ir Miltelienė, L. (2013). Tėvų, įveikiančių vaikų elgesio ir emocijų sunkumus, patirtis: anketinės apklausos rezultatų analizė. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 2(40), 25–32.

- Bobrova, L. ir Augienė, D. (2009). Sportuojančių mokinių socialinio statuso klasės bendruomenėje ypatumai. *Pedagogika*, 96, 88–94.
- Boostani, M. A. ir Boostani, M. H. (2012). Investigation and comparing aggression in athletes in non-contact (swimming), limited contact (karate) and contactable (kickboxing) sport fields. *Journal of Combat Sports and Martial Arts*, 3(2), 87–89.
- Boxer, P., Tisak, M. S. ir Goldstein, S. E. (2004). Is it Bad to be Good? An Exploration of Aggressive and Prosocial Behavior Subtypes in Adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 33(2), 91–100.
- Brandenburg, M. A., Butterwick, D. J., Hiemstra, L. A., Nebergall, R. ir Laird, J. (2007). A comparison of injury rates in organized sports, with special emphasis on American bull riding. *International Journal of Sports Medicine*, 8(2), 78–86.
- Bražienė, N. ir Mockienė, D. (2008). Priešmokyklinuko agresyvaus elgesio profilaktika ir korekcija pasakomis. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 4(20), 93–101.
- Bruyn, E. H. ir Cillessen, A. H. N. (2006). Popularity in early adolescence: prosocial and antisocial subtypes. *Journal of Adolescent Research*, 21(6), 607–627.
- Bukšnytė, L. ir Kitrys, A. (2008). Mokinių patiriamo smurto bei savijautos ypatumai skirtingo tipo mokyklose. *Pedagogika*, 91, 60–65.
- Calloway, J. (2013). Strategies for dealing with violence in youth sports. *Journal of Youth Sports*, 7(1), 3–12.
- Chow, M. G., Murray, K. E. ir Feltz, D. L. (2009). Individual, team, and coach predictors of players' likelihood to aggress in youth soccer. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 31, 425–443.
- Dumčienė, A., Sipavičienė, S., Malinauskas, R., Klizas, Š. ir Ramanauskienė, R. (2009). Paauglių agresyvaus elgesio sąsajos su fiziniu aktyvumu. *Sveikatos mokslai*, 6(66), 2 718–2 721.
- Endresen, I. M., ir Olweus, D. (2005). Participation in power sports and antisocial involvement in preadolescent and adolescent boys. *Journal of Child Psychology & Psychiatry*, 46(5), 468–478.
- Findlay, L. C. ir Coplan, R. J. (2008). Come out and play: Shyness in childhood and the benefits of organized sports participation. *Canadian Journal of Behavioural Science*, 40(3), 153–161.
- Fives, Ch. J., Kong, G., Fuller, J. R. ir Diguseppe, R. (2011). Anger, aggression, and irrational beliefs in adolescents. *Cognitive Therapy & Research*, 35(3), 199–208.
- Hagger, M. S., Biddle, S. J. H. ir Wang, C. K. J. (2005). Physical self-concept in adolescence: Generalizability of a multidimensional, hierarchical model across gender and grade. *Educational and Psychological Measurement*, 65(2), 297–322.
- Hubbard, D. H. (2006). Should we be targeting self-esteem in treatment for offenders: Do gender and race matter in whether self-esteem matters? *Journal of Offender Rehabilitation*, 44(1), 39–57.
- Young, E. L., Boyle, A. E. ir Nelson, D. A. (2006). Relational aggression: understanding, identifying, and responding in schools. *Psychology in the Schools*, 43(3), 297–312.
- Juozulynas, A., Jurgelėnas, A., Narkauskaitė, L. ir Venalis, A. (2012). Vaikų agresyvaus elgesio priežastys. *Visuomenės sveikata*, 4(59), 9–14.

- Juškuvienė, R., Luneckienė, A., Palačionienė, L., Petrilionienė, B. ir Striunga, S. (2008). *Ikimokyklinio mažiau turinčių kalbos ir elgesio sutrikimų, ugdymas: metodinės rekomendacijos ikimokyklinio ugdymo pedagogams ir tėvams*. Vilnius: Printėja.
- Kaffemanienė, I. ir Tereikienė, V. (2003). Ikimokyklinio amžiaus vaikų emocinės raidos ir elgesio sutrikimų korekcija. *Specialusis ugdymas*, 1(8), 15–30.
- Kepalaitė, A. (2008). Destruktyvaus elgesio mokykloje koreliatai: vyresniųjų paauglių menkavertiškumo jausmas ir socialinio intereso lygis. *Specialusis ugdymas*, 1(18), 46–53.
- Kerr, J. H. ir Males, J. R. (2011). Experiencing aggression in sport: insights from a lacrosse world championship tournament. *Sport & Exercise Psychology, Review*, 7(1), 26–33.
- Kerr, H. J. (2009). Athlete-to-athlete verbal aggression: a case study of interpersonal communication among elite Australian footballers. *International Journal of Sport Communication*, 2, 360–372.
- Kisielienė, A. ir Jankauskienė, R. (2010). Lyginamoji dziudo sportuojančių ir nesportuojančios grupės paauglių savęs vertinimo ir agresijos analizė. *Sportinį darbingumą lemiantys veiksniai (III): mokslinių straipsnių rinkinys*. Kaunas: LKKA, 52–60.
- Leadbeater, B. J., Boone, E. M., Sangster, N. A. ir Mathieson, L. C. (2006). Sex differences in the personal costs and benefits of relational and physical aggression in high school. *Aggressive Behavior*, 32, 409–419.
- Malinauskienė, D. (2011). Vaikų smurtinių elgesį mokykloje skatinantys veiksniai. *Socialinis darbas*, 10(2), 229–240.
- Masiliauskas, D. (2009). Skirtingo fizinio aktyvumo paauglių savęs vertinimas. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 2(23), 162–166.
- Margolin, G., Vichermam, K. A., Ramos, M. C. Serrano, S. D. ir Gordis, B. (2009). Youth exposed to violence: stability, concurrence and context. *Clinical Child & Family Psychology Review*, 12, 39–54.
- Palujanskienė, A. ir Uzdila, J. V. (2004). Agresija ir konfliktai mokykloje. *Pedagogika*, 9(2), 124–127.
- Pruskus, V. ir Tuzienė, G. (2012). Mokinių agresyvaus elgesio prieš mokytojus priežastys, dažnis, formos ir prevencija: mokinių, mokytojų ir tėvų vertinimas. *Socialinis ugdymas*, 20(31), 35–62.
- Pruskus, V. ir Tuzienė, G. (2011). Agresyvaus elgesio prieš bendramokslius priežastys, dažnumas ir formos: mokinių, mokytojų ir tėvų vertinimas. *Santalka: Filologija, edukologija*, 19(2), 181–197.
- Shaikh, F., Viveki, R. G. ir Halappanavar, A. B. (2014). Physical and verbal aggressive behavior pattern among school children in urban area of North Karnataka: a cross sectional study. *Journal of Krishna Institute of Medical Sciences*, 3(2), 55–62.
- Šeibokaitė, L. (2008). *Save ir kitus žalojančio elgesio kitimai nuo 5 iki 12 klasės ir su šiuo elgesiu susiję psichosocialiniai veiksniai. Daktaro disertacija*. Kaunas: VDU.
- Šertvytienė, D. ir Laskienė, S. (2008). Sportuojančių paauglių vertybinės orientacijos kaip socialinės kompetencijos veiksnys. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*, 4(71), 104–110.
- Šniras, Š. (2016). Sportuojančių ir nesportuojančių mokinių agresijos raiška. *Sporto mokslas*, 4(86), 20–27.
- Šniras, Š. (2012). Futbolo sporto mokyklų futbolininkų agresijos raiškos ypatumai. *Sporto mokslas*, 2(68), 28–33.

- Šukys, S. ir Jankauskienė, R. (2008). Mokinių sportavimo ir fizinio aktyvumo laisvalaikio sąsajos su psichosocialiniais, elgesio ir mokyklos veiksniais. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*, 1(68), 92–99.
- Tenenbaum, G., Eldar, E., Brettschneider, W. D., Brandl-Bredenbeck, H. P. ir Hofmann, J. (2008). Cross-cultural comparisons in exercise participation, attitude toward aggression and violence: reported violence acts among German and Israeli Students. *Sport and Society*, 5(1), 53–77.
- Tilindienė, I., Rastauskienė, G., Valantinienė, I. ir Lagūnavičienė, N. (2010a). Sportuojančių ir rizikos grupės paauglių patiriamų ir jų pačių vykdomų patyčių dažnumas. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*, 1(76), 101–108.
- Tilindienė, I., Valantinienė, I., Murauskaitė, D. ir Stupuris, T. (2010b). Sportuojančių ir nesportuojančių paauglių savęs vertinimo lygio ir patyčių sąsaja. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*, 2(77), 82–87.
- Turrisi, R., Mastroleo, N. R., Mallett, K. A., Larimer, M. E. ir Kilmer, J. R. (2007). Examination of the mediational influences of peer norms, environmental influences, and parent communications on heavy drinking in athletes and nonathletes. *Psychology of Addictive Behaviors*, 21(4), 453–461.
- Vianienė, E. ir Kardelis, K. (2008). Jaunimo mokyklų moksleivių fizinio aktyvumo sąsajos su mokymosi motyvacija, savigarba ir socialine integracija. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*, 1(68), 100–107.
- Vissek, A. J. ir Watson, J. C. (2005). Ice hockey player's legitimacy of aggression and professionalization of attitudes. *The Sport Psychologist*, 19, 178–192.
- Vyšniauskytė-Rimkienė, J. (2007). Moksleivių socialinės kompetencijos ugdymo galimybės. *Pedagogika*, 86, 99–104.
- Zajančkauskaitė-Staskevičienė, L. ir Milerytė A. (2010). Regbininkų savęs vertinimo ir agresyvumo formų sąsajos. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*, 3(78), 113–119.
- Žukauskienė, R., Kajokienė, I. ir Vaitkevičius, R. (2012). Mokyklinio amžiaus vaikų ASEBA klausimynų (CBCL6/18, TRF6/18, YSR11/18) vadovas. Vilnius.
- Žukauskienė, R. (1997). Jaunesniojo ir vyresniojo mokyklinio amžiaus vaikų tarpusavio santykiai. *Psichologija*, 16, 85–97.

Aggression among Athletic and Non-athletic Senior Pupils

Rolandas Jančiauskas

Klaipėda University, Faculty of Health Sciences, Department of Physical Education, 84 Herkus Mantas St.,
LT-92294 Klaipėda, Lithuania, rolandas.janciauskas@ku.lt

Summary

The aggression of pupils in Lithuanian schools has become one of the most relevant problems in contemporary society. Students do not feel safe at school or in their environment and constantly experience aggression from peers or even teachers. The purpose of our research was to analyze the aggression of athletic and non-athletic senior pupils. The objectives of the research were formulated as follows: 1. to determine aggression among athletic and non-athletic pupils. 2. to compare and analyze the aggression among athletic and non-athletic senior pupils. Methods used during the research: theoretical (scientific literature analysis), empirical (written interview using the ASEBA questionnaire) and statistical data analysis. A hypothesis has been raised that aggression among athletic senior pupils is more common as compared with non-athletic senior pupils. The sample consisted of $N = 68$ senior pupils of "Žemyna" gymnasium in Klaipėda City.

Our hypothesis has not been confirmed as more aggressive behaviour was noted among non-athletic senior pupils. Athletic senior girls tended to quarrel with others more often, were ruder while communicating, demanded more attention to themselves than their non-athletic peers ($p < 0.05$). Athletic male pupils were more likely to engage in fights than their non-athletic peers ($p < 0.05$). Non-athletic male pupils were more likely to quarrel with others than their peers and were ruder while communicating with others as well as disobedient at school ($p < 0.05$). Non-athletic female pupils experienced sudden changes in mood and feelings more often than their athletic peers ($p < 0.05$). Non-athletic male and female pupils were more likely to threaten other people ($p < 0.05$).

Keywords: *aggression, athletic and non-athletic senior pupils.*

Gauta 2018 06 11 / Received 11 06 2018
Priimta 2018 09 03 / Accepted 03 09 2018